

Gazavât-ı Sultan Murâd b. Mehemed Hân. İzladi ve Varna Savaşları (1443-1444) Üzerinde Anonim Gazavatnâme. Tıpkıbasım ve Türk Harfleriyle Metin, Notlar ve Bir Lugatçe ile yayımlayanlar Halil İnalçık-Mevlûd Oğuz. TTK Yay. Ankara 1989.

Gazavât-ı Sultan Murâd b. Mehemed Hân [Gazavatnâme]. II. Murad devri ile ilgili, önemli kaynaklardan biridir. *Gazavatnâme* bu özelliği yanında dil tarihi açısından da önemli bir kaynak olma özelliği gösteriyor.

Bizim bu değerlendirme yazısını kaleme almaktan maksadımız, iki defa (ilki 1978) basılan bir eseri bilim âlemine tanıtmak değil, onun Türkiye Türkçesinin fonetik gelişimine ışık tutan bazı özelliklerini belirtmek, asıl önemlisi metin neşriyle ilgili olarak, “imlâ yanlışları”nın nasıl değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durmaktır. Zira bu eserde –naşirlerinin ifadesine göre– pek çok “imlâ yanlış” bulunmaktadır.

İmlâ, basitçe, bir dilin seslerinin belli işaretlerle tespiti olarak tarif edilebilir. İnsan dillerinin fonetik yapısı zamanla değişmesine rağmen, imlâ sistemleri genellikle tutucu bir temayüle sahip olup, dildeki değişimleri oldukça geç kabullenirler; yani zamanla bazı kelimelerin telâffuzu değişir, ancak yazılışı değişmez. Arap harfli imlâ sistemimizde “vermek” kelimesinin hep “ویرمک : *virmek*” yazıldığı, ama daha 18. yüzyıldan itibaren *vermek* okunmuş olduğu malûmdur. Bu günkü lâtin harfli imlâ sistemimiz de konuşulan dildeki fonetik gelişmeleri göstermekte pek istekli davranmamaktadır. Her dilin imlâ sisteminde bu tabii karşılanan bir durumdur.

Yerleşmiş imlâyâ uymayan yazılışlar her dilde mahir musahhihler elince “tasih” edilir. Metin neşriyle uğraşan kimsenin ise tarihî metinde karşılaşması muhtemel değişik yazılışlara (= imlâ yanlışlarına) “mahir bir musahhih” gözüyle değil, filolog gözüyle yaklaşması daha doğrudur. Filolojik yaklaşım ise, değişik yazılış şekillerini “Kamus”una uydurmak yerine, bu değişikliğin (veya yanlışın) sebepleri üzerinde durmayı gerektirir. Zira her yanlış yazılış her zaman “yanlış” olmayabilir.

Bu noktada dikkati çeken bazı hususlar vardır. Birincisi, bizde “imlâ yanlış” tabiri sadece Arapça ve Farsça kelimelerle ilgili olarak kullanılmak-

tadır. Bunun sebebi Osmanlı alfabe sistemiyle bu dillerin alfabe sisteminin ortak olmasıdır. Bunun sonucu olarak, medrese aydınının geleneğine uygun bir şekilde, bu iki dildeki yazılışlarından farklı yazılan kelimeler “galat”, yeni yanlış olarak kabul edilmektedir. Bunun yanında hiç kimsenin aklına İtalyanca, Rumca, Slavca, Macarca kelimelerle ilgili olarak “imlâ yanlış” tabiri kullanmak gelmemiştir. Halbuki bu dillerden alınan kelimelerden hemen hiçbirisi asılları gibi kullanılmamış, Türk fonetiğine uydurulmuşlardır. Bunun sebebi, bu dillerin başka alfabe sistemleri kullanmasıdır. 1928’deki alfabe değişikliğinden sonra eskiden “galat” olarak kabul edilen telaffuz şekilleri kurula uygun şekilleri hâlini almış, bunun yanında Batı dillerinden yeni yeni Türkçeye girmeye başlayan kelimeler için “imlâ yanlış” tabiri kullanılmaya başlanmıştır. “Kamus”unu kaybeden Türk aydını, “Grand Laurusse”unu bulmuş, ancak dilin kendi içindeki dinamiklerine karşı olumsuz tavrını başarıyla korumuştur. Bu gün *müşkül*, *tespit*, *hapis*, *kayıp* vb. yazıldığında bir imlâ yanlış söz konusu olmaz. Ancak meselâ *detektif* yerine *dedektif*, *sürpriz* yerine *süpriz*, *film* yerine *filim* yazıldığında imlâ yanlış söz konusu olur.

Hiçbir dilin fonetik yapısı değişmeden kalamayacağına göre, aslında “imlâ yanlış” veya “galat” olarak kabul edilen şekillerin pek çoğunun bir dil olayıyla ilgili olduğu açıktır. Arapça, Farsça kelimeler alındıkları dillerdeki fonetik değerlerini Türk dilinin fonetik sistemine uydurmuş, değişmişlerdir. Konuşma dilinde hiç yadırganmayan bu fonetik değişmeler yazıya aksettikleri zaman “imlâ yanlış” engelliyle karşılaşmışlar, yeni şekillerin kendilerini medreseli aydınlara kabul ettirmeleri pek mümkün olmamıştır. Arapça, Farsça bilen aydınların kaleme aldığı (yani kâğıda yazma işini gerçekleştirdiği) eserlerde “imlâ yanlış”ın pek az bulunması tabiidir. İmlâ yanlışları daha çok söz konusu dilleri az bilen, hatta hiç bilmeyen “cahil”, “eli kalem olası” müstensihlerin yazdığı eserlerde veya konusu itibarıyla yüksek kültür tabakalarına değil, halka hitap eden anonim eserlerde görülmektedir. Daha çok ses olaylarıyla ilgili olduğunu belirttiğimiz bu imlâ yanlışlarının mümkün mertebe çok olması, dilin fonetik gelişme seyrini inceleyen bir dilci için sevindirici bir durumdur. Dil tarihiyle uğraşan bir dilci veya metin neşriyle uğraşan bir filolog, bu gibi yanlışları asla görmezden gelmemeli, her farklı yazılış fonetik gelişmenin muhtemel tanıkları olarak değerlendirmelidir. Tarihî metin neşriyle uğraşan kimsenin yapması gereken şey, filolojik birikiminin ışığında neyin bir dil olayıyla ilgili, neyin çeşitli sebeplerle (unutkanlık, yorgunluk vb.) ortaya çıkmış bir imlâ yanlış olduğunu ayırt etmektir.

Gazavatnâme naşirleri, uyguladıkları transkripsiyon sistemini tanıtırken “15. yüzyıl ilk yarısında Osmanlı imlâsı henüz Türkçe fonetikten çok ay-

rılmamış bulunduğundan”, bu özelliğin göz önünde tutulduğunu belirtmektedirler. Bu ifadede açıklanmaya muhtaç pek çok husus bulunmaktadır. “Türkçe fonetik”ten kastedilen 14. yüzyıl Anadolu Türkçesinin ses sistemi midir? 14. veya 15. yüzyıl Anadolu Türkçesinin ses sistemi neye göre tespit edilmiştir? Daha önemli bir nokta şudur: Nâşirler eserdeki tarihî hadiselerin geçtiği tarihi eserin yapılaş tarihi olarak kabul etmiş gibi görünüyorlar, ancak bu çok açık değildir. Eserin daha sonraki bir zamanda istinsah edildiği ve müstemihin mahalli ağız özelliklerini aksettirdiği de söylenebilir. Bunun yanında, bir eserin önceden varlığı kabul edilen bir imlâ sistemine uydurulmaya çalışılması ilmi açıdan hiçbir fayda doğurmayacak, aksine bazı bilgilerin kaybolmasına yol açacak bir yaklaşımdır. Çünkü bir eseri kaleme alan veya istinsah eden kimse, dahil olduğu dil grubunun özelliklerini esere aksettirmek durumundadır; en azından İstanbul gibi imlâda standart oluşturacak yüksek kültür çevrelerinin henüz teşekkül etmediği ve farklı sosyal gruplar arasında karışmaların durulmadığı bir devrede eseri yazıya geçirenlerin kendi dil özelliklerini yazılı metne aktarmaları kaçınılmazdır. Türkiye Türkçesinin tarihî devrelerinin ses sistemi henüz ayrı ayrı ortaya konulmadığına göre yapılması gereken şey, tarihî metni bütün doğruları kendi içinde olan bir bütün kabul etmektir. *Gazavatnâme* nâşirlerinin uymayı taahhüt ettikleri imlâ sistemine de pek uymadıkları görülüyor. Meselâ akuzatif ekleri, görülen geçmiş zaman üçüncü şahıs ekleri hep dudak uyumuna bağlı bir şekilde okunmuştur. Ayrıca, nazal *n* (*ñ*) sesini göstermek için bir işaret kullanılmamıştır; halbuki bu metin –aşağıda bazı örneklerini göstereceğimiz gibi– nazal *n* (*ñ*) sesinin *n* sesine dönüşmesi ($\tilde{n} > n$) açısından ilgi çekici örnekler sunmaktadır.

Bizim asıl üzerinde duracağımız husus, *Gazavatnâme*'de “imlâ yanlış” olarak kabul edilen yazılışlara başka bir değerlendirme açısı getirmektir. 111. sayfada “Gazavatnamede İmlâsı Yanlış Arapça ve Farsça Sözcükler” başlığıyla otuz iki kelimelik bir liste verilmiştir. Asıl liste bundan daha kalabalıktır. Biz bu kelimelerin bir sınıflandırmasını yaparak bunların başka metinlerdeki örneklerini gösterecek, böylece bunların “imlâ yanlış” değil, Türkçenin fonetik temayüllerine bağlı olarak ortaya çıkmış şekiller olduğunu ortaya koymaya çalışacağız. Karşılaştırma için şu kaynaklardan örnek göstereceğiz:

1. *Evlîya Çelebi Seyahatnamesi* [SN], Topkapı Sarayı Müzesi, Bağdad 304 ve 305 numaralı yazmalar.

2. F.M. Meninski, *lexicon Arabico-Persice-Turcicum*, Vienne 1780, 4 cild. [Men.] Bu, madde başları Osmanlı harfleriyle olan ve kelimelerin okunuşların lâtin harfleriyle tespit eden çok değerli bir sözlüktür.

3. Giovanni Molino, *Dittionario delladngua Italiana-Turchesca*, Roma 1641. [Mol.] Bu sözlükte Osmanlı harfleri hiç kullanılmamış, doğrudan kelimelerin okunuşu verilmiştir.

1. Ayın (ع) ve elif (ا) harfleriyle ilgili değişmeler:

Bir boğaz ünsüzü olan ayın (ع) Türkçede bulunmadığı için telâffuz edilmez. Kelime içinde ve sonunda bazen düşer, bazen mesalâ *h* sesine dönüşür: sa'at > sahet, tâli' > talih, tama' > tamah, sema' > semah vb. Kelime başında bulunduğu zaman Türkçe fonetik açısından bir konson değeri taşımayan ayın sesi, aynı sesi karşılamak üzere elifle de gösterilebilmektedir. *Gazavat-nâme*'de ayın sesi ile ilgili değişmeler şöyledir:

1.1. Bazı örneklerde bir boğaz ünsüzü olan ayın sesini (ع) gösteren işaret elifle yazılmıştır:

عربي > آرلي ārli : 8b/8 ; عاشقانه > آشقانه āşıkâne: 51a/21 (ancak aynı satırda: عشقته) [Men. āşık آشق]; عالي > آلي āli : 50 b/19, 70b/18; نفير هام > نفير آره nefir-i ām : 54a/15; آجاميلار > عجمي ācāmi: 57a/18; ارابه > عربه araba: 59b/14, 59b/17 ~ اربه : 59b/19 [Men. ارابه araba]; ارض > عرض arz: 31a/9; اولوفه > علوفه ulufe: 12b/16. 40b/11 ~ اولفا ulufa 47b/6; اينان > عنان inân : 43b/21

SN'de bu değişmeyle ilgili bazı örnekler:

ايال > عيال iyal : III, 128b/35; عرض > ارض arz:

III, 122a/23; ابا > عبا aba : III, 133a/33; ازرائيل > عزرائيل azrail : I, 12a/18.

1.2. Bazı kelimelerde elif (ا) yerine ayın (ع) kullanılmıştır. Bu da iki işaretin taşıdıkları ses değerleri açısından farklı olmadıklarını göstermektedir:

ارزو > ارزو arzu : 31b/4; الاي > علاي alay : 50a/10

SN'de de bu yazılışla ilgili bazı örnekler vardır. Mes. : ejder ارذر ejder > ارذر ajder : I, 127a/8; عشقيا > عشقيا aşkıya III, 25a/20 ; izar "peştemal" ازار > عزار izar : III, 20a/28.

Gazavatnâme'deki şu kelime hem /a / sesinin gerektiğinde ayın (ع) ile gösterilebilmesi, hem de bir sesli çatışması örneği olması açısından önemlidir:

زيافت > زعافت ziâfet : 7b/6, 26b/14, 28a/15. Men. de زياده ziyâde kelimesi Lâtin harfleriyle ziâde şeklinde tespit edilmiştir.

Bilindiği gibi bazı ünsüzlerin düşmesi Türkçede bir sesli çatışmasınan yol açabilmektedir: eirmek (eğirmek), kuu (kuğu), youn (yoğun) vb. (bk. T. Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Ank. 1986).

1.3. Ayın (ع) ünsüzünün süreklileşerek /y/ ye dönüşmesi:

ملعين > ملاين melâyin : 15a/7, 16b/7, 19a/12, 22b/8, 23a/13, 23a/19, 38b/4, 59b/3. Ayrıca ملعين melâ'in: 15a/18, 22 b/17.

SN'de kalilü'l-biza'a قليل البضاعة > kalilü'l-bizaye قليل البضايه II, 56b/35. *Gaza-vatnâme* ile çağdaş eserlerden *Mecmû'atü'n-Nezâ'ir*'de kâ'ide (قاعده) > *kayda* şeklinin bulunduğunu biliyoruz. (bk. *Mecmû'atü'n-Nezâ'ir*, Haz. Doç. Dr. Mustafa Canbolat, TDK Yay. Ank. 1982, s. 263).

1.4. (ع) > ∅ : Ayın konsonunun düşmesi kelimedeki uzamaya sebep olur:

ماتوه > معتوه mâtūh : 21b/20; وداع > ودالشديلر vedā : 47b/21; ضايع > ضايي zāyī : 71b/17.

SN'de de ayın konsonunun düştüğü örnekler vardır: Kâbe > كابه : III, 121b/30; muşammâ "muşamba" مشع > مشا : III, 142a/28; vedā وداع > ودالشوب : III, 26b/16.

1.5. Şu örnekte hemze (ء) ayınla yazılmıştır:

فائدة fâide > فاعده fâida : 39b/16.

Bu yazılışın sebebi kelimedeki ilerleyici benzeşme sonucu oluşmuş bir kalınlaşmayı gösterme arzusu olabilir.

2. /z/ ile ilgili değişimler: Arapçadaki ذ, ز, ض, ظ seslerine karşılık Türkçede bir tek /z/ ses birimi vardır ve Arapçanın söz konusu sesleri Türkçe telefuzda genellikle /z/'ye dönüşür. Bu sebeple Arap harfli metinlerde Arapçanın bu seslerini karşılayan işaretlerin birbiri yerine kullanılabildiğini görmekteyiz.

ض > ز =

غزات > غزات guzât : 41b/5. SN'de arzu > آرزو : I, 143a/25; zanbak > زنبق : III, 21a/35.

ظ > ز =

عزيمت > عظيمت azîmet : 4b/20

ز > صز =

زيافت > زيافت ziyafet : 64b/11 ~ زعافت ziâfet: 7b/6, 26b/14, 28a/15. ازلال > اضلال izlal : 36a/19; ضايي > ضايي zâyi : 71b/17; قبزه > قبضه kabza : 57b/13

SN'de : ضامن > ضامن zâmin : III, 181a/31; انكاز > انكاز enkâz : III, 109a/6.

ظ > ض =

حاضر > حاضر hazır : 22a/6; ضرر > ضرر zarar : 22a/6; ضبط > ضبط zabt : 7a/16; 20b/12, 23b/9, 41b/12.

SN'de : hazır حاضر > حاضر : I, 208a/26; ba'zılar بعضیلر > بعضیلر : III, 84b/3;
zahir ظاهر > ظمیر : III, 186b/7.

ظ > ز =

ظاهر > زاهر zahir : 51b/1

ظ > ض =

ظرافت > ضرافت zarāfet : 63a/7; ظفر > ضفر muzaffer : 62a/21.

SN'de de : hazz حاض > حاض : I, 212a/26; zafer ضفر > ظفر : III, 74a/36;
muzaffer مظفر > مضفر : III, 73b/19.

ذ > ز =

امید > امید ümiz : 12b/4; تذکره > تزکیره tezkire : 65a/12

SN'de : zerre ذره > زرّه : I, 176b/21; zevk ذوق > زوق : III, 36b/4;
zeyl ذیل > ذیل : III, 98 a/14; tezkire تذکره > تزکیره : I, 167a/36.

3. /s/ ile ilgili değişmeler: Arapçadaki ت, س, ص, seslerine karşılık Türkçede bir tek /s/ ses birimi vardır. Aşağıdaki örneklerde (ث) harfinin (س) ile yazılması, Türkçede bulunmayan /ts/ ses biriminin Türkçe /s/ ses birimine benzeştirilmesi neticesidir. س/ص harfleri arasındaki değişmeler incelleme/kalınlaşma işareti olarak değerlendirilebilir. Zira kalın ünlü kelime-lerde /s/ ses biriminin sad (ص) harfiyle, ince ünlü kelimelerdeki /s/ ses biriminin sin (س) harfiyle yazılması tarihî metinlerde yaygınlık kazanmış bir özelliktir.

س > ث =

eser (ü) âsâr : 8b/6; حبیب > حبیب habîs : 34b/15;
مکس > مکس meks : 46b/3, 46b/15;

SN'de : isbât اثبات > اسبات : I, 186a/7; cüsse جسّه > جسّه : III, 35a/8;
habis حبیب > حبیب : II, 91a/31; müstesnâ مستسنا > مستسنا : III, 32a/33.

ص > ث =

مباحسه > مباحسه mübahasa : 63a/6.

SN'de : savap "sevap" ثواب > صواب (s. hibe idüp) : III, 145a/14.

ص > س =

اصلوب > اسلوب uslûb : 58a/20; آصوده > آسوده âsûda : 70a/15; ساعت >
صاعت sa'at : 35b/18; وسیله > وسیله vesîle : 1b/6

SN'de : serrac سراج > سراج saraç : I, 201b/24; sekka سقا > سقا saka : I, 155a/25; mesafe مسافه > مصافه mesafa : III, 8b/31.

س > ص =

صیت > سیت siyt (s. u sada) : 20a/15; عصیان > اسیان isyân : 62a/12

SN'de : sûr صور > سور : II, 32b/32; hisse حصه > حسه : II, 111b/15.

4. h (ح) ve h (خ) seslerinin h (ه) harfiyle yazılması: Bu değişme de /s/ ve /z/ ses birimleriyle ilgili gelişmelerle aynı çerçevede olup, burada ilerleyici veya gerileyici benzeşmeler neticesi bir incelmenin ortaya çıktığını düşündürmektedir.

ح > ه =

حذت > هذت hiddet : 42a/20; حيله > هيله hile : 17b/13

SN'de : ihtilâm احتلام > اهتلام : III, 37a/14; helal حلال > هلال : III, 104b/34; sevâhil سواحل > سواهل : II, 95a/36.

خ > ه =

تشخیص > تهشیز teşhiz : 55a/12, 57a/15.

SN'de : zahayir ذخائر > ظهائر : III, 4a/12; hirk خرق > هيرق : III, 15a/14.

Şu örnekte üç değişik imlâ söz konusudur:

گروها کروه gürûhan gürûh > کروها کروه : 20b/3 ~ کروحا کروه/ه : 36b/15
~ کروحا کروخ : 29a/14.

5. Bazı sesler sedahlık/sedasızlık açısından, çeşitli etkilerle, benzeşmeye uğrayarak değişirler:

s > z =

تشخیص > تهشیز teşhiz : 55a/12, 57a/15; پاپاز > پاپاس papaz; 2a/17 [Men. پاپاز pāpāz]; جاسوز > جاسوس cāsuz : 8a/20; زورنا > سورنا zurna : 18b/18 [Men. زورنا zūrnā]

SN'de : çerkez چركس > چركز : II, 97b/8; zurna سورنا > زورنا : I, 119b/20; zincab سنجاب > زنجاب : I, 188a/17; konsoloz, konsolos > قونصولوز : III, 18a/36; kiraz کراس > کراز : II, 24a/36; kereviz کرفس > کرهوز : II, 58b/6.

j > c =

رئیان > ریان ciyân : (şîr-i c.) 57b/14; اجدر > اردر ecder : 27a/19, 44b/17, 46b/10, 50a/18. Bu kelimenin Farsça'da (اجدر) şekli de bulunmakla birlikte,

Gazavatnâme'de (اجدر) şeklinin kullanılmasının Türkçe fonetik yapısına uyumdan kaynaklandığını düşünüyoruz.

$k > g =$

قلاش > غلاش gallâş : 22a / 4

$g > k =$

قزات > كزات kuzât (k.-ı islâm): 19a/8; قوغا > غوغا kavga : 31a/12
[Men. قوغا kawgha; قايب kayib]

SN'de kalyon galeone > قليون : Bc. 38b/14. *Mol.* da galaba > kalaba; gavga > kavga; gayet > kayet; gazi > kazi.

$b > p =$

كلب > كلب kelp : 26b/14.

SN'de : جنوب > جنوب : III, 42a/34; غايپ > عائب gâyip : III, 47b/11; کلب > كلب kelp : III, 130a/27.

$c > ş =$

تاراج > طارشلدیلر taraşla- : 15a/18.

6. Şu örnekte bir ön türeme (protez) söz konusudur:

یسیر > اسیر esir : 15b/19, 23b/14 (2).

7. Aşağıdaki örneklerin birincisinde /b/ dudak sesi sebebiyle yuvarlaklaşma, ikincisinde ilerleyici benzeşme neticesi darlaşma görülmektedir:

منسوب > منصوب mansub : 28b/20, 43a/13; ملول > مليل melil : 11b/17, 11b/21

8. Aşağıdaki örnekler ilerleyici/gerileyici benzeşme sonucu oluşmuş bir kalınlaşmayı göstermektedirler:

ایالت > آیالت ayalet : 55b/17, 55b/21; پاراهیم > پاره parala- : 46b/17
[SN: paralamışdır پرالامشدر I, 185a/4; *Mol.* para, paralamak]; حکایا > حکایه hikâyâ : 10b/9-10, 14a/15 (hep böyle); آجمی > عجمی ācāmī : 57a/18 [*Mol.* acam, acami]; اولفا > علوفه ulufa : 47b/16.

Şu örneklerde eklerin kalın sıradan olması kökün son ünlüsünün kalınlaşma bir delil sayılabilir.

محمشلق muhannashk : 50b/[15, 52a/13; سپاهلیق 13a/11; yeniçerilik یکچریلق : 13a/11.

9. Aşağıdaki kelimelerin yazılışı ilerleyici benzeşme neticesi oluşmuş bir incelmeyi göstermektedir:

حندك hendak > حندك hendek : 39b/7 (2), 39b/19; سيمورغ simurag > سيمورك simürg : 4a/15; شوق > شوك şevk : 8b/11; گلبانك گلبنگ > گلبنگ gülbang : 38b/3, 41b/14, 42b/7, 42b/14, 49a/18. Ancak bu kelimenin Farsçada (گلبنگ) şekli de vardır. Metinde (گلبنگ) imlâsıyla bir arada kullanılması, ikinci şeklin Türkçenin fonetik yapısına uyum sonucu ortaya çıktığını düşündürmektedir.

بهدرلك behadirlik : 52a/13, 56b/5.

10. Şu örnekte /n/ gerileyici benzeşmeyle dudaksılaşılarak /m/ ye dönüşmüştür:

مردبان > مردبان merdübân : 48a/2, 48a/3 [*Men. nerdewân*].

Bu örneklerde değişik yazılışların birer sebebe dayandığı, başka metinlerde izahını kolaylaştıracak paralel şekillerinin bulunduğu görülüyor. Dolayısıyla bunların ve böyle yazılışların “imlâ yanlışı” olarak isimlendirilmesi filolojik bir yaklaşım olmayıp, Türkiye Türkçesinin fonetik gelişimi ile ilgili malzemenin kaybolmasına da yol açabilecektir.

Türkçe kelime ve eklerin fonetiği açısından da zengin bir malzeme ihtiva eden *Gazavatnâme*'deki bir iki mühim özelliği burada belirtmek istiyoruz:

Nazal n olarak adlandırılan genizsi damak konsonu /ñ/ nin bir diş konsonu olan /n/ ye dönüştüğü örnekler oldukça fazladır. Bazıları şunlardır:

1. İsim köklerinde:

ön اون : 12a/21, 15a/4, 15b/9; çan چان ~ چن : 15b/2, 47a/18; sinek سنك : 37a/12; son ضون : 14b/11, 27a/13; karanlık قرنگ : 24b/22; yana ينا : 28b/7, 42a/16

2. Zamir çekiminde:

buna بونه : 22a/15, 22b/12, 38a/13

3. Genitif eki:

beglerin بگلرن b. birisine: 26a/20; biriñizin بريكزن b. zehresi: 16b/17; bunların بونلارن b. işi güci : 12a/14; cem'iyetin جمعيتن bu c. ashı : 63a/11; hünkârının حنكارمن emr h. : 16a/13; kanın قان k. buhârın : 19a/1; Türkün توركون T. üzerine: 53 a/16;

4. İkinci teklik şahıs iyelik eki:

babandan باباندىن senüñ b.: 24a /11; gözünü كوزنى senüñ g. : 14b/15; huzurına اتميه چكئوزه senüñ h.: 9b/21; kabilene قبيلنه [senüñ] k.: 24a/9;

5. İkinci çkl. şahıs iyelik:

ikinüz ايكيئوز : 12b/12; oğlunuza اوغلوئزه : 39a/16; etmeyeceginüze اتميه چكئوزه cenk c. : 33a/16

6. Emir

eyleme-n ايلمن : 34a/18; başar-ın بشارن : 19b/19; gel-in كلن : 18b/5; getür-ün كئورن : 15b/8; götür-ün گئورن : 17a/8; gör-ün كورن : 13b/8; ol-un اولون : 36a/19; koma-n قومان : 23b/8; eyle-y-inüz ايله ينوز : 28b/19

7. Üçüncü teklik şahıs iyelik ekinden sonra gelen +n akuzatif ekinin bazen (ك) ñ ile yazıldığı görülmektedir:

begleri+ñ بكلك : b. bir yire cem' idüp 34a/12

'avretleri+n ve oğlanları+ñ عورتلرن و اوغلانلرك : a. yesir eylediler: 16a/1

'avretleri+ñ ve oğlanları+ñ عورتلرك و اوغلانلرك : a. yesir eylesinler: 15b/19
kimi+ñ كك k. kiralum ve k. esir-i bend-i zencir idelüm : 7a/12 (2).

Son olarak *Gazavatnâme*'nin okunuşuyla ilgili bazı tekliflerimizi de belirtmek istiyoruz. Bunlar çeviri yazıdaki sayfa sırasına göre ele alınacaktır:

hacı (s. 8) حاج = hâc,

kecenek harbîlere (s. 9) كچنك حربى لره = ki çeng-i harbîlere. Böylece sözlük kısmındaki *kecenek* kelimesinin de ne olduğu anlaşılmuş olacaktır.

stıyarız (s. 14) طيارز = tayarız "durdururuz" manasında.

...böyle etmişsiniz. Hoş imdi... (s. 14) = ...böyle etmişseniz hoş. İmdi...

süngüsün (s. 18) سکوسن = süñüsün

gümbürdenmeğe (s. 21) گؤردنمهكه = gümürdenmege

Guzzât-ı İslam (s. 21) قزات اسلام = Kuzat-ı İslam

höllemek (s. 22) حولق = hovlamak Aynı manada.

ondan (s. 22) اوندىن = önden

kagır- (metnin tamamında) قغر = kığır- "çağır-"

tîr-i bârân edüb (s. 23) = tîr bârân idüp

ummakla (s. 24) = اومكله evmekle : e. menzil alınmaz.

urmaya (s. 26) اولميا = avlamaya

bînişe ve [bî] endişe (s. 29) = bînişe vü endişe. “Fakir [u] zuafânun meslihlerini bînişe vü endişe [ve] zevk u sohbeta başladı.” Naşirlerin *endiş* kelimesinin önüne getirdikleri [bî] olumsuzluk edatı manayı bozuyor. Burada mana bizim okuduğumuz şekle göre şöyle der: “...fakir ve zayıfların işlerini görüşüp konuşmaya ve eğlenip sohbet etmeye başladı.”

sıydı (s. 30) = sıdı

her kez (s. 32) = hergiz (h. elçiye zeval yokdur)

her kez (s. 45) = hergiz (h. birbirine imdada mecal olmadı)

... *ve ben gülbâng savaşa girdükde* (s. 46) = “... ve ben gülbang [-i Allah Allah diyüp] savaşa girdükde...” Metinde eksik olduğu belli olan ifade böyle tamamlanabilir, zira bu ifade metinde sık sık kullanılmaktadır. Mes. bk.: 49a/18; 54b/20.

seğirin (s. 49) = siñirin kesmek *سكرك كسك* *Tarama Sözlüğü* (c. V., TDK Yay. Ank. 1971)'nde *siñirmek* maddesi içinde verilen tanıklardan biri şöyledir: “Akr *عقر* : Sinirin kesmek ki siñirmek ta'bir olunur.” *Tarama Sözlüğü*'nde *siñirmek* kelimesine “hareket edemez halâ koymak için vurup ayak sinirini kesmek” manası verilmiştir. *Redhause*'da *sinirini kesmek* kelimesi “hayvanın ayak sinirlerini kesmek” şeklinde tanımlanmıştır. Böylece *sinirini kesmek* ve *sinirmek* şekillerinin Arapça *akr* kelimesinin karşılığı olarak kullanıldıkları anlaşılıyor. Şu halde *Gazavatnâme*'deki (*سكرك كسدوكني*) kelimesinin *siñirin kesdiğini* şeklinde okunmasıyla anlaşılır bir cümle elde edilmiş olacaktır. Sözlük kısmında *sinirini kesmek* şeklinde yazılıp menan verilmeyen bu deyim *siñirini kesmek* şeklinde verilmeli ve manası da “gücünü kırmak, yok etmek” olmalıdır.

ağrıdub (s. 51) *اگردوب* = aırdup “Heman saat borularını aırdup ve tabllhanesin dögüp...”

ağrıdup (s. 51, 60) *آگردب* = agardup *yüz a.*

yüzüp (s. 54) *اوزوب* = üzüp suyu üzüp geçe.

yılan (s. 59) *ایلان* = ilan

atın der-miyan edüb (s. 59) *اتك درميان ايدوب* = etek der-miyan edüp.

küllü şey'in kadirsin (s. 63) *سن كل شيء قدرسن* = sen külli şey'e kadirsin.

uyku (s. 71) *ايخو* = uyhu